

ВІД ПАТРІАРХАЛЬНОЇ ДЕСПОТІЇ ДО ЕГАЛІТАРНОСТІ: ЕВОЛЮЦІЯ СІМЕЙНИХ ІЄРАРХІЙ У ТРИЛОГІЇ ІЛЛІ КИРІЯКА «СИНИ ЗЕМЛІ»

Людмила СКОРИНА

доктор філологічних наук,

доцент кафедри української літератури та компаративістики

Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького

бульв. Шевченка, 81, м. Черкаси

ORCID: 0000-0002-7023-9063

skoryna@ukr.net

У статті проаналізовані моделі родинного устрою й стратегії міжпоколіннєвої взаємодії в трилогії Ілли Киріяка «Сини землі». Актуальність студії зумовлена необхідністю переосмислення однієї з «вічних» тем художньої літератури – взаємин батьків і дітей, пошуку прогресивних моделей батьківства. З'ясовано, що ключовою проблемою трилогії є трансформація традиційної української патріархальної родини в умовах імміграції. У процесі дослідження виявлено п'ять моделей родини: традиційну християнську, егалітарну, авторитарну конфліктну, авторитарну кризову, проблемну з маргіналізованим батьком. Родина Фрейзерів змальована в трилогії як еталон гармонійних взаємин, що ґрунтуються на засадах християнської етики, емпатії й ненасильницького виховання. Егалітарна модель, презентована на прикладі родини Воркунів, виявила найвищий рівень адаптивності й ефективності завдяки заміні патріархальної авторитарності партнерськими відносинами й визнанням суб'єктності дітей. Авторитарна конфліктна модель (родина Дубів) зорієнтована на соціальний престиж і матеріальну вигоду, що призводить до емоційного відчуження й розпаду родинних зв'язків. На прикладі кризової авторитарної родини Поштарів презентований тип деструктивного (аб'юзивного) батьківства, що спричиняє глибокі психологічні травми й соціальну дезорієнтацію молодшого покоління. Родина Вакарів ілюструє феномен маргіналізації батьківської фігури, що призводить до соціальної ізоляції й заниженої самооцінки дітей. Водночас образ Тетяни Вакар презентує перехід лідерських функцій до жінки, яка є ключовим агентом родинної стабілізації й відновлення соціального потенціалу роду. У результаті проведеного дослідження зроблено висновок, що економічна й соціальна специфіка канадського суспільства стала каталізатором руйнування звичних ієрархій, зумовила перехід від замкненої моделі батьківського контролю й економічної експлуатації дітей до ліберальної системи, заснованої на принципах економічної автономії молодшого покоління.

Ключові слова: *Ілля Киріяк, «Сини землі», проза української діаспори, батьки й діти, моделі родинних взаємин, трансформація патріархальної сім'ї, проблеми соціальної адаптації.*

FROM PATRIARCHAL DESPOTISM TO EGALITARIANISM: THE EVOLUTION OF FAMILY HIERARCHIES IN ILLIA KYRIIAK'S TRILOGY "SONS OF THE SOIL"

Lyudmyla SKORYNA

Doctor of Philological Sciences,

*Associate Professor at the Department of Ukrainian Literature
and Comparative Studies*

Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy

81 Shevchenko Blvd., Cherkasy

ORCID: 0000-0002-7023-9063

skoryna@ukr.net

The article analyzes models of family structure and strategies of intergenerational interaction in Illia Kyriiak's trilogy "Sons of the Soil". The relevance of the study is driven by the need to reinterpret one of the "eternal" themes in literature – the relationship between parents and children – and to seek progressive models of parenthood. It has been established that the key problem of the trilogy is the transformation of the traditional Ukrainian patriarchal family under the conditions of immigration. The study identifies five family models: traditional Christian, egalitarian, authoritarian-conflict, authoritarian-crisis, and problematic with a marginalized father. The Fraser family is depicted in the trilogy as a model of harmonious relationships based on the principles of Christian ethics, empathy, and non-violent upbringing. The egalitarian model, presented through the example of the Workun family, demonstrates the highest level of adaptability and effectiveness due to the replacement of patriarchal authoritarianism with partnership relations and the recognition of children's agency. The authoritarian-conflict model (the Dub family) is oriented toward social prestige and material gain, which leads to emotional alienation and the breakdown of family ties. Through the example of the authoritarian-crisis Poshtar family, a type of destructive (abusive) parenting is presented, which causes deep psychological trauma and social disorientation for the younger generation. The Vakar family illustrates the phenomenon of the marginalization of the father figure, which leads to social isolation and low self-esteem in children. At the same time, the image of Tetiana Vakar represents the transition of leadership functions to the woman, who serves as the key agent of family stabilization and the restoration of the family's social potential. The study concludes that the Canadian economic and social specifics acted as a catalyst for the destruction of habitual hierarchies, prompting a transition from a closed model of parental control and economic exploitation of children to a liberal model based on the principles of the younger generation's economic autonomy.

Key words: *Illia Kyriiak, "Sons of the Soil", Ukrainian diaspora prose, fathers and children, models of family relationships, transformation of the patriarchal family, problems of social adaptation.*

Постановка проблеми. Сімейні ієрархії, взаємини батьків і дітей, формування різних моделей батьківства належать до категорії «вічних» тем художньої літератури, які стають ще актуальнішими в умовах соціокультурних змін і катаклізмів. Суперечність між консервативними стратегіями виховання й прагненням молоді до автономії, самостійного формування індивідуальної життєвої траєкторії привертала увагу багатьох українських письменників. У їх числі варто згадати й Іллю Киріяка, який у трилогії «Сини землі» (1939–1945) презентував різні моделі родини, художньо осмислив універсальні механізми десакралізації батьківського авторитету й переходу від авторитарного диктату до партнерських відносин. Дослідження цього твору дає не лише цікавий матеріал для літературознавчого аналізу, а й окреслює шляхи розв'язання актуальної проблеми формування гармонійної родини, прогресивних форм взаємин батьків і дітей.

Огляд літератури за темою дослідження. Трилогія І. Киріяка перебуває на маргінесі українського літературознавства. Її публікація спровокувала появу рецензій і відгуків О. Бочковського, М. Ічнянського, І. Огієнка, В. Кіркконелла, М. Стечишина, М. Моха, Л. Білецького, М. Мандрики, К. Андрусина. У діаспорі найгрунтовнішою працею про письменника був літературний портрет М. Марунчака «Ілля Киріяк та його творчість». Згідно з вимогами жанру, у цій невеликій брошурі презентовані найважливіші віхи життєвого й творчого шляху письменника. У сучасному українському літературознавстві домінують принагідні згадки про трилогію І. Киріяка в дослідженнях українського письменства в Канаді. У цьому контексті можна згадати статті «Дитячі образи в літературі української діаспори Канади» О. Гладій [1], «Кордон і дім як онтологічні універсали в українській канадській літературі» Т. Шадріної [2]. Реалії життєвого шляху письменника презентовані в статтях В. Деренька [3, 4].

Міркування про трилогію «Сини землі» в монографії О. Пресіч [5, с. 25] подані фрагментарно. Аналізуючи родинні засади громадського життя іммігрантів, дослідниця зауважує: «Роман не відзначається детальною психологічною характеристикою персонажів, адже на глибинному рівні головний герой Киріяка, як і всієї прози про селянську імміграцію, – не особистість, а спільнота, зникаючий світ перших українських поселень. У романі не презентовано ні ідеалу щасливої родини, ні етнографічного опису щоденних сімейних стосунків. Прозаїка більше цікавить проблема розпаду традиційної селянської моделі родини, в якій діти працювали на батьків до одруження» [5, с. 64]. Ця цитата з книги О. Пресіч стала відправною точкою для розгортання рефлексій про твір І. Киріяка. Зі сказаного можна виснувати, що трилогія «Сини землі» не здобулася на системне наукове вивчення, що зумовлює необхідність подальшого дослідження її змістових і художніх параметрів, зокрема проблеми моделювання родини, взаємин батьків і дітей.

Мета дослідження – на матеріалі трилогії І. Киріяка «Сини землі» проаналізувати трансформацію української патріархальної родини в умовах імміграції, здійснити типізацію моделей сімейного устрою як універсальних стратегій міжпоколінневої взаємодії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трилогію І. Киріяка здебільшого інтерпретують як енциклопедію життя українських іммігрантів у Канаді. Для М. Марунчака це «мікроскопійна, поетично змальована історія тисяч і тисяч українських піонерів, які заселили лісостепи Канади перед 1905 роком» [6, с. 40]. Водночас це глибоке дослідження родинного устрою персонажів-іммігрантів. У працях психологів, педагогів, соціологів родини класифікують за різними критеріями. Наприклад, за кількістю дітей, складом, типом головування, географічною ознакою, ступенем кооперації, станом психічного здоров'я тощо [7, с. 133–134]. З урахуванням цих класифікацій у статті здійснено аналіз різних типів родин у трилогії І. Киріяка.

Фрейзери як ідеальна християнська родина. Здебільшого в «Синах землі» прозаїк зосередив увагу на побуті й родинному житті іммігрантів-українців, однак у його поле зору принагідно потрапили й представники старшої еміграції (шотландці). Фрейзери, перші роботодавці Григорія Воркуна, є прикладом нуклеарної сім'ї, кожен із членів якої має чітко визначені функції: батько є лідером і гарантом матеріального благополуччя родини, мати дбає про домашній затишок і психологічний комфорт, діти здобувають освіту, аби стати достойними громадянами Канади.

В інтерпретації І. Киріяка Фрейзери презентують гармонійну модель родинних взаємин, протиставлену суворому прагматизму іммігрантського побуту. Порівняння із «закуточком... у Бога за дверми» [9, с. 43] маркує цей простір як сакральний, захищений від зовнішнього хаосу й морального занепаду. У цій ідеальній родині відсутня будь-яка агресія; як пригадує Марія Воркун, «живучи згідно, *побожому*, вона не чула за півтора року ні сварки, ні лайки не тільки між членами родини, але й її ніхто не посварив і не віднісся до неї згідливо. Всі вони уважали її за свою» [9, с. 44]. Наведена цитата свідчить про високий рівень самоконтролю і взаємної поваги між членами родини; більше того, у стосунках із Марією пані Фрейзер руйнує традиційну ієрархію «господиня – наймичка», замінюючи її моделлю «мати – дитина». Процес трудової соціалізації дівчини відбувається в атмосфері емоційної підтримки, а спільне відвідування церкви щонеділі підтверджує, що вона статусно прирівнюється до інших членів сім'ї.

Фрейзери презентують міську родину, решта змальованих у трилогії сімей – сільські (фермерські). Ця соціально-економічна диференціація має суттєве значення для їхньої характеристики. Як зазначає Л. Слюсар, «сільські і міські сім'ї відрізняються побутом дітей і дорослих, системою міжпоколінних зв'язків, що формує певну специфіку батьківства. Сільському населенню притаманний певний консерватизм демографічної поведінки, традиційні погляди на сім'ю, батьківство, подружні й міжпоколінні стосунки» [11, с. 27]. Українські іммігранти привезли в Канаду усталені норми родинного устрою. У «Старому краї» були поширені «великі багатодітні сім'ї, де разом мешкали не тільки батьки і діти, але і представники старшого покоління, брати і сестри, що було обумовлено сімейним характером виробництва, високою смертністю населення, низькою продуктивністю праці» [12, с. 30]. Однак в умовах «Нового світу» відбувається трансформація звичної моделі сім'ї.

Стиль життя українських іммігрантів докорінно відрізняється від усталеного, забезпеченого, гармонійного життя Фрейзерів. Усі вони об'єднані спільною метою – створити міцні фермерські господарства і в перспективі стати повноправними заможними громадянами Канади. Але на цьому шляху їм доводиться долати чимало труднощів, що не могло не вплинути на сімейний побут. За структурою влади дослідники розрізняють демократичні й авторитарні сім'ї. У трилогії І. Киріяка до категорії «демократичних», окрім Фрейзерів, може бути зарахована й родина Воркунів.

Воркуни як егалітарна родина. Характерними прикметами цієї моделі родинного устрою є те, що в ній «немає чітко визначених “сімейних глав” і переважає ситуативний розподіл влади між батьком та матір'ю з урахуванням їхніх конкретних інтересів і можливостей; засвідчується вирівнювання функцій і незалежне становище дітей» [13, с. 106]. Її визначальними принципами є «рівність, взаємоповага, взаємодопомога й емоційна близькість між членами родини» [14, с. 78]. У трилогії І. Киріяка прикладом егалітарної родини є Воркуни. Її формальним лідером є Григорій Воркун, однак на період його заробітків у місті ця функція переходила до його дружини Єлени, яка разом із дітьми господарювала на фермі. З огляду на психологічний мікроклімат, цю родину можна характеризувати як «нормально функціонуючу» (йдеться про сім'ю, яка «відповідально і диференційовано виконує свої функції, внаслідок чого задовольняється потреба в зростанні і змінах як сім'ї в цілому, так і кожного її члена» [7, с. 133]).

Родина Воркунів презентована як етичний антипод деструктивної патріархальної деспотії (Поштарі) й авторитарної моделі (Дуби). Її солідарність ґрунтується не на примусі, а на добровільній самопошанні кожного члена, активній праці заради спільного блага, що трансформує класичну селянську ієрархію в систему партнерських відносин. Вичерпну характеристику цієї родини дає Бил у розмові з вчителем Гудвином: «Я дивився на їх життя згори і обсервував відносини членів одно до другого. І, перше, що я завважав, то їх *міцну родинну любов*, а це, як знаєш, є здорова основа виховання молодих членів родини. Звідсіль черпаються і вірність і щирість і розсудність і ощадність, а головне *самопошання в помочі одно другому*» [9, с. 232]. Стосунки Григорія Воркуна з дружиною довірливі й рівні, а його модель батьківства позбавлена авторитаризму. Для чотирьох своїх дітей він став турботливим, демократичним батьком, яким можна пишатися. Водночас він не позбавлений людських слабкостей. Найвиразніше це виявляється у його ставленні до дорослих доньок, які «були для нього сильними підпорами й він хотів задержати їх такими якийсь час» [9, с. 62–63]. Марія і Єлизавета усі зароблені в місті кошти витрачають на корів, косарку й грабарку; із їхньою допомогою Воркун мріє придбати коней. Однак, на відміну від Поштаря, він не перетворює своє ставлення до дітей на економічну тиранію. Приклад родини Воркунів доводить, що в умовах імміграції виживає й збагачується та сім'я, яка замінює страх перед батьківським гнівом на солідарну відповідальність. Це «здоровий фундамент», де економічний успіх є лише похідною внутрішньої духовної згоди й поваги до кожного члена родини.

Через цю родину у твір імплантується проблема трансформації традиційної патріархальної моделі родини в умовах канадської імміграції. У межах класичного селянського світогляду дитина є невід'ємною частиною батьківського господарства, її обов'язок полягає в безоплатній праці заради накопичення спільного капіталу. Проте канадський простір пропонує можливість вільного працевлаштування й принципово іншу систему земельних відносин (можливість отримати власний наділ робить економічно недоцільним тривале перебування дітей у статусі безправних помічників). Найяскравіше феномен родинної солідарності виявляється у стосунках Григорія Воркуна із меншим сином Корнилом. Їхнє співжиття є прикладом безконфліктного лідерства, відмови від боротьби за статус «першого господаря» через взаємні поступки: «*І жили якомсь так згідно аж люди дивувалися. (...) Скоро вони до одностумства доходили коли бачили, що можуть за щось на сварку зійти, бо й розумів один одного, що кожний посвоєму добре думав і добра хотів*» [10, с. 250]. Визнання автономії сина, який хоче купити землю на власне ім'я, аби «краще виконувати божу заповідь шанування батьків», є вершиною гармонійної моделі батьківсько-синівських стосунків.

Єлена Воркун уособлює емоційний центр родини, поєднуючи прагматизм і безмежний альтруїзм. Вона єдина в громаді наважилася взяти на виховання двох сиріт – Вероніку і Гафійку, батьки яких загинули. Героїня болісно переживає руйнування традиційної великої родини, а особливо одруження молодшої доньки з англійцем: «*Очима своєї душі вбачала Єлена, несвідомо, як чуже життя зо своїми чужими для неї звичаями перлося просякнути в її домашню збудовану віками святиню, що була непобідимою твердиною для її прабабок. (...) А тепер, у новім краю, вона бачила як тут-то-там крушили основи її святині*» [9, с. 141], – однак не намагається нав'язувати дітям свою волю, визнає їхнє право самостійно будувати власне життя. Саме це дозволяє їй, на відміну від Поштарів і Дубів, зберегти добрі стосунки з дітьми. Родина Воркунів демонструє, що, не зважаючи на трансформацію традиційної моделі сім'ї в умовах «Нового світу», лінія роду не переривається.

Фрейзери й Воркуни презентують сім'ї зі сприятливим психологічним мікрокліматом, для яких властива любов, згуртованість, взаємодопомога, уникання конфліктів, за потреби – готовність іти на компроміс; натомість родини Дубів, Поштарів і Вакарів характеризуються несприятливим психологічним кліматом. О. Горецька й Н. Сердюк пропонують розрізняти такі їх різновиди: «*конфліктні*, в яких виникають суперечності між інтересами, потребами, бажаннями членів сім'ї, що, своєю чергою, спричиняє сильні й тривалі негативні емоції; *кризові*, де потреби та інтереси зіштовхуються дуже болісно, оскільки стосуються найважливіших сфер життєдіяльності сім'ї; *проблемні*, які потребують допомоги в конструктивному розв'язанні конфліктів, подоланні об'єктивних складних життєвих ситуацій (наприклад, відсутність житла і засобів для існування) при збереженні загальної позитивної сімейної мотивації» [15, с. 16]. За цим критерієм родину Дубів можна кваліфікувати як конфліктну, Поштарів – як кризову, Вакарів – як проблемну.

Дуби як авторитарна конфліктна родина. Ключовою характеристикою авторитарної сім'ї є підпорядкування членів родини одному лідеру, що супроводжується пригніченням ініціативи й почуття власної гідності. Взаємини в родині Дубів базуються на економічному прагматизмі й соціальних амбіціях, що призводить до дисбалансу й руйнування родинних зв'язків. Як зазначає О. Шаф, «у вітчизняній літературній традиції, позначеній патріархальною культурою, батьківська постать *ушановується, часом сакралізується, глоризується*, постає взірцем для наслідування, беззаперечним авторитетом. (...) На тлі такої традиції особливо цікавими видаються тексти, де виражено (переважно через метафоричний код) ворожість до батьківської фігури та супровідні почуття страху й провини» [16, с. 76]. У трилогії І. Киріяка поруч із традиційним образом батька як «архетипного мудрого Старого» (Григорій Воркун) презентовані ще три моделі: слабкий батько, нездатний протистояти материнській деспотії, батько-аб'юзер і батько-лузер, якого соромляться власні діти.

Образ Павла Дуба ілюструє кризу патріархального авторитету. Як і Воркун, «з *натури він був великий демократ і не вмів силувати нікого*» [8, с. 171], з повагою ставився до дітей, визнавав їхнє право самостійно розпоряджатися власним життям, але змушений був капітулювати, зіткнувшись із твердим характером дружини. Спроба фізичного тиску й втеча до «Старого краю» лиш короткочасно змусили її послабити авторитарний тиск. Калина Дуб є головним деміургом родинного нещастя. Її життєва мета – не родинна гармонія (як у Воркунів), а суспільний престиж і збагачення. Мрії героїні прозаїк передає в монологізованому діалозі з Павлом Дубом, у якому чоловік є лише мовчазним слухачем, позбавленим голосу й права на власну думку: «Построїмо двір, стайні, стодоли, розплодимо худоби, коней, свиней, курей, наймимо наймитів та й зажиємо *як у раю*» [8, с. 21]. Поняття «раю» для героїні суто матеріальне, далеке від християнських цінностей.

Авторитарність героїні виявляється через психологічний шантаж і прямий примус. Дізнавшись, що Василь закохався в доньку Григорія Воркуна, Калина намагається зламати його волю: «Чи ж то нема вже ліпших дівчат від неї? Що сталося з тобою? *Я вмру, бо не перенесу такого стиду. Та й усіх нас ти вб'єш, як не покинеш тої відьми, що приворожила тебе до себе*» [8, с.23]. Переконавшись, що син не збирається виконувати її волю – сватати Катерину Поштарівну, Калина змінює тактику: «Фарма наша, *ти наш і мусиш бути з нами аж доти, доки не оженишся*» [8, с. 177]. Аналогічний підхід вона застосовує і до старшої доньки, яку планує одружити з Іваном Поштарем. Цілковито ігноруючи бажання Ольги й особливості характеру майбутнього зятя, вона дбає лише про соціальний престиж, а на застереження чоловіка безапеляційно заявляє: «Як не хоче? Та ж я її мама! *Мусить послухати. Пилити буду її словами, поки не перепилю*» [8, с. 359]. Метафора «пиляння словами» ідеально описує її метод спілкування з близькими.

Навіть передчасна смерть Ольги не змусила Калину усвідомити власну провину. Автор не засуджує її, лише констатує хибне розуміння того, що є благом для інших. У третьому томі І. Киріяк вдається до психологічного препарування душі Калини й знаходить причини її хибних уявлень про родинні цінності в дитинстві:

«Пам'ятала, що росла в своїй мамі *мов пишна квітка і тою пишнотою гордилася*. А потім і свої діти в ту пишноту вбрала. І пишні вирости, але їх *серця голодні любости*, її на перекір, не шукали пишноти там, де вона хотіла, але *за любовістю побігли*» [10, с. 311]. Прагнучи уникнути нав'язаного матір'ю віктимного сценарію, Василь, Олена, Осип і Єринка обирають втечу як форму спротиву й самозбереження. Василь стає на шлях відкритого конфлікту, усвідомлюючи, що в очах матері він – лише безправна дитина. Він йде на заробітки, щоб здобути економічну автономію, а потім, попри різкий спротив матері, одружується з Марією. Осип демонструє «пасивний спротив»: утікає з дому на північ. Найбільшою прикрістю для Калини Дуб стало одруження її найменшої доньки Єринки з Андрієм Вакаром. Філософським підсумком цієї сюжетної лінії є запізніле каяття Калини.

Поштарі як кризова авторитарна родина. Серед неблагополучних сімей О. Кузнецова пропонує розрізняти родини з «прихованою формою неблагополуччя (внутрішньо неблагополучні): зовні респектабельні сім'ї, проте в них ціннісні установки та поведінка батьків розходяться з загальнолюдськими моральними вимогами, що позначається на вихованні дітей» [17, с. 204]. До цієї категорії можна віднести Поштарів. Знайомство новоприбулих іммігрантів із цією родиною справляє позитивне враження. Дьордій Поштар допомагає переселенцям обрати земельну ділянку, Ганна гостинно приймає їх у своєму домі. Перший натяк на психологічне неблагополуччя родини пов'язаний із появою Івана: «Він був омураний і обдертий до крайності» [8, с. 52]. Злидений одяг хлопця вказує не на бідність родини, а на крайню скупість її голови.

Аналіз міжпоколіннєвих взаємин у родині Поштарів дозволяє вести мову про токсичне / аб'юзивне батьківств, де батьківська фігура стає джерелом психологічної травми й соціальної дезорієнтації дітей (Катерини й Івана). Дьордій Поштар вирізняється захланністю, емоційною глухотою й патологічним егоцентризмом. Він уособлює тип «батька-експлуататора», для якого діти мають цінність лише як матеріальний ресурс і джерело проблем: «Дітей Бог дає, щоб чоловік спокою не мав. *Бо ніби яка з дітей користь?* Знаєте, годуй, вбирай, до школи пускай, коли воно мале, пусте, до нічого нездатне, потім як підросте, як трішки попіряться, то гризи свої печінки, бо воно тобі ніяк під руку не піде» [10, с. 213]. Батьківство для нього – довічний «кримінал», діти – тягар, який «до гріха приводить» [10, с. 212]. Християнським символом родини Поштарів є пекло [8, с. 300].

Вражаючим актом зради батьківського обов'язку є ставлення Дьордія до молодшого сина Петра, якого він відправив на війну, аби позбутися непокірного спадкоємця. Подальша доля персонажа розгортається за принципом мораліте: діти його відцуралися, далекого родича Олексу він сам вигнав, друга дружина Явдоха пограбувала його маєток, а сам він помер від хвороби. Моральний висновок про його життя озвучила в третьому томі Тетяна Вакар: «Мій покійний, нехай з Богом спочиває, не придбав маєтку, але хату лишив мені повну як вулий. *А діти ліпші як маєток*. Покійний Дьордій дуфав у маєтки і що з того? Через своє захланство дітей своїх збувся і, як знаєте, коли вмер то ніхто не хотів поховати як належиться» [10, с. 157].

Як слушно зауважує Т. Кобилянська, «авторитарний стиль виховання, репресивна поведінка батьків, психологічне і фізичне насильство по відношенню до дітей викликають байдужість до установок сімейного виховного середовища, призводять до демонстративної опозиційності» [7, с. 132]. Зовнішня занедбаність Івана є віддзеркаленням внутрішнього хаосу в його душі. Жорстоке ставлення батька призводить до значних порушень у формуванні особистості сина, викликає грубість, спалахи агресії, породжує відверту ненависть. Розкриваючи перед Софією свою душу, Іван наголошує: «Мене мій тато зробив дурним. Від коли памятаю, я не чув від нього ласкавого слова, такого, як від Воркуна. Він ніколи мене на коліна не взяв, коли я був малий, не бавився так, як Воркун з Корнилом і з Павлом. Ніколи нічого мені не купив поки мама не виплакала, ніколи не казав, що я щось доброго зробив, тільки все *зле, недобре і замало*» [9, с. 289]. Принагідно варто згадати ще одну проблему, яка зринає у трилогії, – роль матері в аб'юзивній родині. Ганна намагалася бути доброю до дітей, однак вона нездатна ані чинити спротив, ані нівелювати негативний вплив чоловіка. Її історія дозволяє вести мову про «стокгольмський синдром» (жертва виправдовує поведінку аб'юзера).

Іван забирає у батька збіжжя й худобу, аби облаштуватися на власному господарстві, погрожує фізичною розправою, коли Дьордій намагається силою повернути «награбоване». Єдиною людиною, якій вдається впливати на Івана, є Григорій Воркун. Саме йому припадає роль миротворця в конфлікті батька й сина. Негативне ставлення батька посилюється упослідженістю Івана в громаді. Найвиразніше цей мотив озвучила Єлена: «Чи дурний він, чи розумний, Бог його знає. (...) Часом люди самі зроблять людину дурною. Замість її провчити, та на розум наводити, *загалюють, заштуркують від маленької, а вкінці дурною зроблять, навіжена, кажуть*. А то яке виховаєш, таке будеш мати» [9, с. 292]. Найбільша трагедія персонажа – примусовий шлюб з Ольгою Дуб. Каяття й болючий плач Івана після смерті першої дружини відкривають його глибоку здатність любити, відчайдушний пошук підтримки й визнання власної гідності. Ключова проблема цього сюжетного вузла – комунікативний розрив між батьком і дітьми, наслідком якого є зламані долі Івана, Катерини, яким ціною величезних зусиль вдається подолати психологічну травму, й загибель на фронті Петра.

Вакари: проблемна родина з маргіналізованим батьком. У цьому випадку маємо справу з родиною з явною формою неблагополуччя, у якій рушійною силою занепаду, а згодом і відродження, стає не агресія чи авторитарність, а психологічна інертність голови родини, що призводить до соціальної невидимості наступного покоління. Образ Томи Вакара є втіленням «психології раба». Коли інші господарі цілеспрямовано шукали можливості заробітку, дбали про матеріальний добробут родини, Тома не виявляв жодної ініціативи й міг би зазнати фінансового краху без допомоги сусідів. Його «кострюбате, перекивлене, недокінчене» [10, с. 43] господарство, що дихало «непорадною біднотою», є візуальною проекцією його особистості.

У громаді переселенців Тома – маргінал, лузер, неспроможний самотійно облаштувати своє життя. Така позиція батька неминуче впливає на становлення

його дітей, особливо Андрія, який ріс «якось так, позакутках. Ніхто ним не інтересувався, а він, мов навмисне, від людей ховався. (...) вдома був він щось таке, як *п'яте колесо у возі*» [10, с. 26]. Його сором за батькову безпорадність трансформується в глибокий психологічний комплекс неповноцінності, а захоплення господарством Воркуна віддзеркалює підсвідомий пошук ідеального батька-господаря. Єдиним місцем, де він може бути собою, для Андрія є ліс. Громада не помічає його потенціалу, лише на заробітках серед чужих людей, які не знали про його клеймо «Вакарового накорінка», він зміг стати собою, зібрати капітал, який дозволив купити землю й започаткувати власне господарство.

Справжнім, хоч і довго пригніченим центром родини є Тетяна Вакар. До смерті Томи вона мирилася зі становищем жертви, безпорадністю чоловіка й фінансовими труднощами; опісля, залишившись сама з дев'ятьма дітьми, ніби пробудилася до нового життя. Вакари перетворилися на велику солідарну родину, у якій кожен (від найстаршого до наймолодшого) виконував свою роль. На прикладі родини Вакарів І. Киріяк демонструє дві стратегії батьківського впливу – невтручання й опіку. Перша втілена в образі Томи Вакара. Він присутній у родині фізично, але відсутній як лідер і захисник, це призводить до маргіналізації дітей, які змушені самотужки шукати шляхи соціалізації. Перехід влади до Тетяни символізує адаптивність української родини, де матір бере на себе відповідальність за збереження роду. Однак турбота про господарство й долю дітей стає єдиним сенсом її існування, не дозволяючи створити нову сім'ю й відпустити дорослих дітей, дати їм можливість самостійно будувати власне життя.

Висновки й перспективи подальшого дослідження. У трилогії І. Киріяка «Сини землі» виокремлено й схарактеризовано різні моделі родини – від ідеалізованої християнської нуклеарної сім'ї до деструктивних авторитарних структур. Особливу увагу приділено кризі традиційної патріархальної моделі родини. Географічна та юридична специфіка «Нового краю» радикально змінює характер взаємин батьків і дітей. Якщо в Україні перспектива успадкування батьківського майна і землі була дієвим інструментом контролю, то в Канаді економічна незалежність молоді (можливість отримати власний гомстед чи піти на заробітки) нівелює потребу в покорі. Цей процес десакралізації батьківського авторитету поширюється й на гендерний аспект: жінки-іммігрантки також здобувають можливість творити власний світ. Наступні дослідження мають бути спрямовані на аналіз моделі міжнаціональної родини в трилогії І. Киріяка.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гладій О. Дитячі образи в літературі української діаспори Канади. *Іноземна філологія*. 2007. Вип. 119 (2). С. 254–257.
2. Шадріна Т. Кордон і дім як онтологічні універсалиї в українській канадській літературі. *Наукові праці. Філологія. Літературознавство*. 2017. Вип. 289. Т. 301. С. 86–92.
3. Деренько В. Культурно-просвітницька діяльність Іллі Киріяка в українській діаспорі Канади. *Молодий вчений*. 2016. № 7 (34). С. 39–40.

4. Деренко В. Літературна творчість Іллі Киріяка – найвище досягнення українського художнього слова в Канаді. *Молодий вчений*. 2017. № 3 (43). С. 375–377.
5. Пресіч О. Орачі прерій. Українська проза в Канаді. Київ : К.І.С., 2018. 286 с.
6. Марунчак М. Ілля Киріак та його творчість. Вінніпег : УВАН в Канаді, 1973. 80 с.
7. Кобилянська Т. Типологія сімей за різними ознаками. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету*. 2018. Вип. 2. С. 131–142.
8. Киріак І. Сини землі: [повість з українського життя в Канаді]. Т. 1. Едмонтон : The Institute Press, 1939. 398 с.
9. Киріак І. Сини землі: [повість з українського життя в Канаді]. Т. 2. Едмонтон : The Institute Press, 1939. 1939. 352 с.
10. Киріак І. Сини землі: [повість з українського життя в Канаді]. Т. 3. Едмонтон : The Institute Press, 1945. 354 с.
11. Слюсар Л. Специфіка батьківства у сім'ях різних типів: проблеми, ризики та шляхи їх мінімізації. *Демографія та соціальна економіка*. 2017. № 3 (31). С. 24–36.
12. Слюсар Л. Батьківство у системі відносин інституту сім'ї: сучасні трансформації, їх причини та наслідки. *Демографія та соціальна економіка*. 2016. № 2 (27). С. 26–38.
13. Психологія сім'ї / за ред. В. Поліщука. Суми : Університетська книга, 2021. 248 с.
14. Румянцева-Лахтіна О. Український сімейний роман: генеза, динаміка розвитку, трансформації і модифікації жанру. Харків : ХАНУ, 2025. 252 с.
15. Горецька О., Сердюк Н. Психологія сім'ї. Бердянськ : Вид. Ткачук О.В., 2015. 216 с.
16. Шаф О. У полоні страху й вини: проблематизація взаємин сина з батьком в українській ліриці ХХ століття. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 38, т. 1. С. 76–79.
17. Кузнєцова О. Безвідповідальне батьківство як соціально-педагогічна проблема. *Нові технології навчання*. 2020. № 94. С. 201–207.

REFERENCES

18. Hladii, O. (2007). Dytiachi obrazy v literaturi ukrainskoi diaspori Kanady. [Children's images in the Ukrainian literature of Canada]. *Inozemna filolohiia*. 119 (2). P. 254–257 [in Ukrainian].
19. Shadrina, T. (2017). Kordon i dim yak ontolohichni universalii v ukrainskii kanadskii literaturi [Border and Home as Ontological Universals in Ukrainian Canadian Literature]. *Naukovi pratsi. Filolohiia. Literaturoznavstvo*. 289, 301, 86–92 [in Ukrainian].
20. Derenko, V. (2016). Kulturno-prosvitnytska diialnist Illi Kyriiaka v ukrainskii diaspori Kanady [Cultural and educational activities Ilya Kiriak to the ukrainian diaspora in Canada]. *Molodyi vchenyi*. 7 (34), 39–40 [in Ukrainian].
21. Derenko, V. (2017) Literaturna tvorchist Illi Kyriiaka – naivyshche dosiahnennia ukrainskoho khudozhnoho slova v Kanadi [Ilya Kiriak literary works – the highest

achievement of Ukrainian artistic expression in Canada]. *Molodyi vchenyi*. 3 (43), 375–377 [in Ukrainian].

22. Presich, O. (2018). Orachi prerii. Ukrainska proza v Kanadi [Ploughers of the Prairies: Ukrainian Prose in Canada]. Kyiv : K.I.S. 286 p. [in Ukrainian].

23. Marunchak, M. (1973). Illia Kyriiak ta yoho tvorchist [Iliia Kyriiak and his works]. Vinnipeh : UVAN v Kanadi. 80 p. [in Ukrainian].

24. Kobylanska, T. (2018). Typolohiia simei za riznymy oznakamy [Typology of families according to various characteristics]. *Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho derzhavnogo pedahohichnoho universytetu*. 2, 131–142.

25. Kyriiak, I. (1939). Syny zemli [Sons of the soil]. T. 1. Edmonton : The Institute Press. 398 c. [in Ukrainian].

26. Kyriiak, I. (1939). Syny zemli [Sons of the soil]. T. 2. Edmonton : The Institute Press. 1939. 352 c. [in Ukrainian].

27. Kyriiak, I. (1945). Syny zemli [Sons of the soil]. T. 3. Edmonton : The Institute Press. 354 c. [in Ukrainian].

28. Sliusar, L. (2017). Spetsyfika batkivstva u simiakh riznykh typiv: problemy, ryzyky ta shliakhy yikh minimizatsii [Specifics of parenthood in various types of families: problems, risks, and ways of their minimization]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 3 (31), 24–36.

29. Sliusar, L. (2016). Batkivstvo u systemi vidnosyn instytutu simi: suchasni transformatsii, yikh prychny ta naslidky [Parenthood within the system of family institution relations: contemporary transformations, their causes, and consequences]. *Demohrafiia ta sotsialna ekonomika*. 2 (27), 26–38.

30. Polishchuk V., ed. (2021). Psykholohiia simi [Psychology of the family]. Sumy : Universytetska knyha. 248 p. [in Ukrainian].

31. Rumiantseva-Lakhtina, O. (2025). Ukrainskyi simeinyi roman: heneza, dynamika rozvytku, transformatsii i modyfikatsii zhanru [The Ukrainian family novel: genesis, dynamics of development, transformations, and modifications of the genre]. Kharkiv : KhANO. 252 p. [in Ukrainian].

32. Horetska, O., Serdiuk, N. (2015). Psykholohiia simi [Psychology of the family]. Berdiansk. 216 p. [in Ukrainian].

33. Shaf, O. (2019). U poloni strakhu y vyny: problematyzatsiia vzaiemyn syna z batkom v ukrainskii lirytsi KhKh stolittia [In the Captivity of Fear and Guilt: Problematizing Father-Son Relationships in 20th-Century Ukrainian Lyric Poetry]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Ser.: Filolohiia*. 38, 1, 76–79 [in Ukrainian].

34. Kuznietsova, O. (2020). Bezvidpovidalne batkivstvo yak sotsialno-pedahohichna problema [Irresponsible fatherhood as a socio-pedagogical problem]. *Novi tekhnologii navchannia*. 94, 201–207. [in Ukrainian].

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 30.01.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 26.05.2026